

Smärre meddelanden.

En undergörande helgonbild i Nyköping.

Vårt land, som i trots af all senare tidens vandalism och intresselöshet likväl bevarat ett ganska stort antal monument af medeltidens konstnärliga verksamhet, har icke i motsvarande grad hållit vid lif den skatt af traditioner och legender, som med en till visshet gränsande sannolikhet kan antagas hafva utvecklats kring dessa. Äfven där förhållandena direkt synas antyda, att något visst ännu bevaradt föremål gifvit upphof till legendbildning — såsom fallet är i fråga om de i Sverige befintliga madonnorna af Chartres-typen¹ — synes traditionen härom vara fullständigt utdöd. En redogörelse för ett ingripande af den officiella myndigheten vid ett fall af helgonkult under 1700-talets senare del torde i betraktande af dessa omständigheter icke sakna sitt intresse.

I augusti månad 1760 ingaf dåvarande sekreteraren i antikvitetsarkivet Carl Reinhold Berch, den bekante numismatikern, till kanslikollegiet en skrifvelse, hvori han afgaf sitt utlåtande öfver en af prosten i Nyköping Jakob Serenius till kollegiet gjord hemställan om tillstånd att från kvarnen i Nyköping till fattighuset därsammastädes öfverflytta en i trä snidad S:ta Anna-staty. Då enligt uppgift denna ursprungligen varit en fattighusets tillhörighet, ansåg Berch, att dess återflyttande »grundade sig på Kongeliga Förordningar om gamla Minnesmärkens wårdande; hwilket ju i närwarande fall icke bättre kunde effterlefwas än om bilden flyttades till det rum hwarest han effter gammal sagn skal hafwa stått». Men utom denna omständighet fanns det äfven något annat, som talade till fördel för Serenius förslag: därigenom skulle nämligen »äfwen et annat ända-

¹ Jämför Carl R. af Ugglas i Strängnäsutställningens katalog, sid 25—26.

mål vinnas, i det man såmedelst utrotar en widskepelse, hwilken, som till befruktandes är, torde hafwa intagit mångas Sinnens, at bem:de oförmögne bild bringar qwarnen lycka». »Å andra sidan», fortsätter Berch, »får man et nytt och handgripeligt ämne at påminna S:æ Annæ Armhus-hion om den nåd, som oss igenom Evangelii lius wederefaren är, då wij lärt rätta wägen til en barmhärtig Gud och icke behöfwa wända oss til afsomnade helgon och deras bilder: såsom våra i mörkret wandrande förfäder det giorde.» Berch fann sig sålunda till alla delar böra biträda Serenius anhållan. Det enda, han hade att tillägga, var ett påpekande af, att bilden borde aftecknas och teckningen insändas till Antikvitetsarkivet för att förvaras bland dess södermanländska »monumenta».

I kanslikollegiet föredrogs denna skrifvelse den 11 augusti, hvarvid Berch själf var närvarande och ytterligare talade för sitt förslag, särskildt med hänsyn till nödvändigheten af att förekomma »den widskjeppeliga tancke, som til äfwentyr sig hos gemena hopen insmygit, som skulle denna bild bringa qwarnen lycka, med mera». Kollegiet fann hans uppfattning välgrundad och beslöt omedelbart att genom skrifvelse till landshöfdingeämbetet i Nyköping föranstalta om, att bilden i fråga förflyttades i öfverensstämmelse med Serenius önskningsar. Äfven utförandet af förslaget om bildens aftecknande, som likaledes vunnit kollegiets bifall, anförtröddes åt de lokala myndigheternas försorg.¹

Emellertid visade det sig snart, att Serenius vid genomförandet af sina reformatoriska planer i Nyköping stött på ett motstånd, hvars öfvervinnande syntes vara förbundet med ej obetydliga svårigheter. Efter förloppet af något mer än tre månader anförde han (den 17 november) hos kanslikollegiet klagomål öfver att trots alla ansträngningar S:ta Annas bild allt fortfarande stod kvar på sin gamla plats i kvarnen. »Herr Cantzlie Rådet von Dalin» åtog sig nu att personligen hos landshöfdingen i Nyköping, baron Claës Gus-

¹ Undersökningar i Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens arkiv hafva emellertid gifvit vid handen, att någon dylik teckning ej därstädes står att finna. Om bilden öfver hufvud taget aftecknats är något som för öfrigt kan anses synnerligen osäkert.

taf Rålamb, för hvars söner Dalin i sin ungdom varit lärare och med hvilken han allt fortfarande stod i vänskaplig förbindelse, framföra kollegiets önskningar, hvilket nu så mycket lättare lät sig göra som Rålamb var närvarande vid den i Stockholm samlade riksdagen. Dalin kunde också redan följande dag vid kollegiets sammanträde meddela, att Rålamb öfverlämnat saken åt Nyköpings magistrat, hvilken vore den myndighet, som saken närmast ålåge. I anledning häraf lät kollegiet genom en ny skrifvelse, riktad till Nyköpings borgmästare, ännu en gång betona nödvändigheten af »att ju förr dess häldre, till undflyende af det widskepliga missbruk, som med denna bild i anseende till mälden wid qwarnen sig yppat, låta om dess bortflyttande behörigen föranstalta».

Men Nyköpings magistrat såg saken från helt andra synpunkter. Af dess svarsskrifvelse kan man utan svårighet finna, att lokalopinionen förhöll sig synnerligen ovillig gent emot den tilltänkta förändringen, och tydligt är, att de »widskjeppeliga tanekar», öfver hvilka Serenius klagat och som man i kanslikollegiet såg med så oblida ögon, på ort och ställe betraktades med nedärfd vördnad och sympati. Det enda faktiska skäl, som anfördes mot förflyttningen, var för öfrigt, att bilden i fråga var »en uråldrig qwarnens tilhörrighet» — en uppgift, som strider mot Berchs och Serenius ofvan anförda uttalanden. Kanslikollegiet lät sig emellertid ingalunda beveka af Nyköpingsmagistratens vältaliga argumentation utan »lemnade denna i sitt värde» och resolverade, att den omtvistade bilden för att icke längre gifva anledning till förargelse på sin hemort skulle skickas till Stockholm och förvaras i Antikvitetsarkivet.

Denna kollegiets obarmhjärtiga resolution kom emellertid aldrig att gå i verkställighet. Ställda i valet mellan att helt och hållet mista sin kära S:ta Anna och att förflytta henne till stadens fattighus synas Nyköpingsborna hafva föredragit det senare alternativet, och på ett eller annat sätt — möjligen genom Rålamb's förmedling — måste kollegiet hafva förmåtts att frångå sitt beslut om bildens transporterande till Stockholm. Den i detta ärende beslutade skrifvelsen till Kongl. Majestät blef nämligen aldrig utfärdad; däremot afgick den 13 januari 1761 ett nytt bref till Nyköping, där

vederbörande uppmanades att »ofördröjeligen besörja om wärkställigheten af hwad Kgl. Collegium uti dess af den 11 augusti nästlidne år aflåtne skrifvelse så i anseende till Bildens förskaffande till Fatighuset som i anseende till dess afritande samt ritningens försändande till Antiquitets Archivum åstundat».

Denna skrifvelse utöfvade synbarligen åsyftad verkan, och härmed försvinner sålunda S:ta Anna ur protokollen. Om hennes förflyttande utöfvat någon menlig verkan vare sig på prosten Serenii popularitet i Nyköping eller »i anseende till mäliden wid qwarnen», därom hafva handlingarna intet att förmäla.

O. Wieselgren.

Julens härledning från södern.

Mot den af doktor Hammarstedt med anledning af lektor Brates artikel om julen i Ord och Bild framkastade tanken om härkomsten af ordet jul i Fataburens första häfte 1911 skulle jag vilja framställa några på som mig synes vägande skäl grundade invändningar. Redan i häfte 2 af tidskriften »Kristendomen och Vår Tid» för samma år har jag i en notis, som på grund däraf, att korrektur ej tillställts mig, vanställts af tryckfel och utelämnningar, anført rent ljudhistoriska skäl mot möjligheten af en härledning af *hokkunott* ur *ἁγία φῶτα*, och det bindande i mina skäl, såvidt det naturligt utvecklade språket kommer i fråga, har lektor Brate haft vänligheten själf erkänna i ett bref till mig. På den tid, då goterna skulle ha lånat ordet (i 3:e årh. e. Kr.), var uttalet ej *hagia* utan *aja* som än i dag i nygrekiskan. Spiritus asper försvann som bekant tidigt; att öfvergången *gi > j* bör förutsättas redan för 3:e årh. e. Kr., har på min fråga en af de bästa kännarne af sen- och nygrekisk ljudhistoria, prof. Thumb, bekräftat.

Lika litet kan jag hålla den af doktor Hammarstedt upptagna sammanställningen af ordet jul med den kypriska månaden Iulios för möjlig. Den kypriska kalendern har som hyllning åt Augustus hämtat namnen på alla sina månader från kejsarens mytiska stamtafla eller ämbetstitlar; den hör för öfrigt till den asianiska kalen-